

Dialogo is een kijkje in elkaars besturingssysteem

Interview met Maria Klasson Sundin van de Kerk van Zweden

In januari bezoekt de Aartsbisschop van Uppsala, Antje Jackelén, de oud-katholieke kerken van de Unie van Utrecht. Wat gaat ze in Utrecht vieren en waarom? En wat houdt onze nieuwe Zweedse vrienden bezig? Een gesprek met priester Maria Klasson Sundin, coördinator van het oecumenische werk van de Zweedse Kerk op het bisschoppelijk bureau in Uppsala. Ze kent de Nederlandse kerk: afgelopen zomer volgde ze de Summerschool van het Oud-Katholiek Seminarie in Utrecht.

Het kost je ongeveer 8 minuten om dit artikel te lezen.

Beste Maria, in januari kom je weer naar Utrecht, nu als deel van de delegatie van de Kerk van Zweden die de oud-katholieke kerken van de Unie van Utrecht bezoekt. Wat gaan jullie in Utrecht doen?

MARIA: “We komen samen om onze overeenkomst van volledige kerkelijke gemeenschap te vieren, en om elkaar opnieuw te ontmoeten en zo elkaar weer beter te leren kennen”.

Is zo'n formele overeenkomst iets om te vieren? We zijn al jaren samen onderweg in de oecumenische beweging, en dat samenwerken gaat toch prima zo, waarom zou je zo'n verklaring wensen, laat staan vieren?

MARIA: “Omdat het in de oecumene om meer gaat dan om praktische samenwerking. Die is ook goed, maar Christus heeft ons niet geroepen tot coöperatie, maar tot eenheid. Het is zeker iets om te vieren als je in elkaar als oecumenische partners opeens iets meer ontdekt dan als een andere kerk om samen goede dingen mee te doen. In het proces van een intensieve bilaterale dialoog, zoals tussen de Kerk van Zweden en de Unie van Utrecht is gevoerd, ontdek je nieuwe dingen die heilzaam kunnen zijn zowel voor je eigen kerk als voor de andere, en daarmee ook voor de gehele Kerk. En ik denk dat je alleen samen uit kan vinden wat onze missie is vandaag.”

Als het uiteindelijk om die ene Kerk gaat, zou je dan kunnen zeggen dat het oecumenische verlangen in de Kerk van Zweden is om te werken aan volledige zichtbare eenheid van allen?

MARIA: “Wat betekent dat? Wat kán het betekenen? Eenheid heeft veel lagen en is niet iets wat je alleen organisatorisch kan regelen. Eenheid is: zo dicht mogelijk bij elkaar komen als je kan. De overtuiging delen: wij willen één zijn; niet eenvoudigweg één kerk of één unie van kerken, maar één. Eenheid heeft veel lagen en begint bij

samen erom bidden. Als we samen bidden, duiken we dieper in het mysterie van wie we samen zijn”.

“Het is in zulke dialoog alsof twee verschillend opererende computers elkaar ontmoeten. Je laat elkaar toe in elkaars besturingssysteem. Je zegt: “Hé, dat is grappig, heb jij dat ook, maar noem jij dat een *window*?” Als je ziet hoe de ander werkt ontdek je ook weer iets over het werken van jezelf. Als we elkaar ontmoeten vanuit gebed kijken we in dezelfde richting. Dan ontdekken we wat ons gaande houdt, hoe we werken, en wat ons ten diepste bindt”.

Welke nieuwe dingen heeft de oecumenische beweging de Kerk van Zweden dan over zichzelf laten ontdekken?

MARIA: “Dat is een interessante vraag. We zijn zeker veranderd. Maar het is niet altijd gemakkelijk te zeggen waar stroming vandaan komt! Het BEM rapport [*Baptism, Eucharist, Ministry – Doop, Eucharistie en Ambt, een verklaring van de Commissie voor Geloof en Kerkorde van de Wereldraad van Kerken, vastgesteld in Lima, Peru, in 1982 – BW*] heeft ons enorm beïnvloed, dat was echt een mijlpaal ook voor onze liturgie en kerkorde. Dat is echt kenmerkend voor de Kerk van Zweden, in veel andere landen en kerken had het die impact niet. In dialoog met anderen ontdekten we ook opnieuw iets wat je de sacramentele dimensie van het kerk-zijn zou kunnen noemen. Maar aan de andere kant hebben wij ook altijd veel aan de oecumenische beweging bijgedragen, en kan je de conferentie voor praktisch christendom die aartsbisschop Nathan Söderblom in 1925 in Stockholm heeft georganiseerd zeker een begin van de oecumenische beweging noemen”.

Jullie zijn een heel grote nationale kerk in Zweden, en wij zijn kleine minderheidskerken buiten Zweden. Wat voor praktisch nut gaat ons deze kerkelijke gemeenschap brengen?

MARIA: “Laat ik voor onszelf spreken. Voor ons is dit heel belangrijk. Wij zitten in een proces van het achter ons laten van de positie van gevestigde, nationale kerk, naar een kerk te zijn naast andere kerken en stromingen. De oude mentaliteit van de staatskerk verdwijnt niet zomaar. We hebben daar dialoog voor nodig, zowel met de minderheidskerken in Zweden als met kleine kerken erbuiten, die verder erg op ons lijken zoals de oud-katholieke kerken. Vroeger waren wij de enige. We waren eraan gewend dat we onze visie gaven en dat was dat. Nu zijn we kerk in een pluriforme samenleving. We moeten leren dingen te zien vanuit verschillende perspectieven. We hebben deze reflectie nodig om beter te leren zien waar wij zelf staan”.

Sinds 1 januari 2000 zijn kerk en staat in Zweden gescheiden. Heeft de opheffing van de formele band veranderd hoe er naar jullie geluisterd wordt?

MARIA: "Jazeker, en dat ten positieve. We kunnen vandaag de dag meer helder spreken en er wordt ook beter naar ons geluisterd. Religie komt echt terug in de publieke ruimte. Waar we vroeger solistisch optraden, organiseren we nu bijvoorbeeld met de Raad van Kerken de opvang van vluchtelingen en onze stellingname daarin".

Als je zegt dat de mensen luisteren naar de Kerk, wat is het dan, denk je, dat ze zouden willen horen, een woord van hoop en bemoediging?

MARIA: "Ik denk dat ze allereerst verlangen naar bevestiging van de waardigheid van ieder mens. Dat woord wordt actueel als het gaat om vluchtelingen, maar ook bijvoorbeeld als het gaat om de rechten van mensen met een lichamelijke beperking, of om de rechten van het kind. En ja, ik denk dat de mensen ook wel verlangen naar een woord van hoop. Naar een plek waar je achter de oppervlakte van de dingen kan komen. In Zweden zeggen we het meestal niet zomaar spontaan, maar dan gaat het over spiritualiteit, over ontmoeting met God."

Voor zover ik begrijp zijn er in de Kerk van Zweden ook stromingen die dat niet zo moeilijk vinden om te zeggen en die – om in hun taalveld te spreken – vrijmoedig vrienden maken voor Jezus.

MARIA: "Ja, natuurlijk, we hebben verschillende stromingen. Het is niet gemakkelijk ze zo te benoemen maar veel parochies zijn zeker meer hoogkerkelijk en sommige meer evangelisch, en de grote groep mainstream parochies, waar het in de prediking en sociale inzet vooral gaat om de rechten waar ik het over had".

Op een Nederlandse website werd Antje Jackelén onlangs een "predikant" genoemd, en werd kennelijk het begrip "Aartsbisschop van Uppsala" slechts als de titel van haar huidige hoge kerkelijke bestuursfunctie gezien. Hoe zit het nou, is zij een bisschop in historische successie, of is ze een protestants predikant, dienaar van het goddelijke Woord zoals jij maar dan alleen met andere verantwoordelijkheid?

MARIA: "Toen de Anglicanen ons in de jaren 1920 benaderden zeiden ze: we willen eenheid van alle christenen en we kijken eerst ook naar jullie, juist omdat jullie de historische successie van bisschoppen hebben bewaard. Ons antwoord toen was zoiets als: "o ja, dat zou best eens zo kunnen zijn, ja". Het interesseerde ons niet zo. Het waren de nadagen van de Lutherse orthodoxie, waarin wordt geleerd dat het niet uitmaakt wie het Woord van God predikt, áls het maar gepredikt wordt. In de afgelopen eeuw zijn we hier geleidelijk aan anders naar gaan kijken. Successie is veel belangrijker voor ons geworden. Niet omdat we van het Lutherse principe afstappen, want we kunnen ook kerken zonder historisch bisschopsambt als volwaardige kerken herkennen. Maar voor onszelf is het een belangrijk teken

geworden en iets wat we weer weten te waarderen: voor en na de Reformatie zijn wij hier de Kerk in Zweden.

Zou je nu door Zweden gaan rondreizen en het her en der vragen zou je trouwens wel verschillende antwoorden krijgen op je vraag. Het is voor ons op landelijk niveau geen discussiepunt: Antje Jackelén is de Aartsbisschop van Uppsala, en niet zomaar een predikant.

Als je dan rondreist en op zondagmorgen een gemiddelde parochiekerk bezoekt, wat zou dan je ervaring zijn, wat voor viering maak je mee?

MARIA: “Die ervaring zou niet heel anders zijn dan die ik had toen ik bij jullie in de Hoogmis in de Gertrudiskathedraal in Utrecht zat. De dienst die je zou meemaken zou ook Hoogmis heten en in vorm en inhoud zeer vergelijkbaar zijn. Sommige gebeden en rituelen hebben we wel wat vereenvoudigd. Onze pastoors heten priesters en onze parochies zijn de parochies die er voor de Reformatie al waren.” “Juist op parochieel vlak was er ten tijde van de protestantse Reformatie grote continuïteit en weinig bloedvergieten. Toen in 1593 de verklaring van Uppsala langs kwam hebben de meeste priesters gewoon getekend. Ze bleven de lokale priester en bewaarden met de parochianen ook het katholieke erfgoed. Dat is de kant die wij benadrukken.

Op ander vlak is er wel sprake van breuk, en de rooms-katholieken in Zweden benadrukken deze kant; zo werden de monastieke gemeenschappen en religieuze gilden opgeheven en moesten regulieren vluchten. Ten tijde van de Lutherse orthodoxie moest nog meer wijken voor de ene norm. Toch bleef veel in de parochies behouden. En in de afgelopen decennia is bovendien veel herontdekt en in een nieuw en eigentijds jasje teruggekomen, zeker fysieke dingen zoals pelgrimages en gebedskralen.”

In Nederland zie je dat verschillende kerken wel iets hebben overgenomen van de hier ooit zo dominante gereformeerde traditie, zoals een nadruk op gemeentezang en Bijbelse spiritualiteit. Lutheranen zijn in Nederland zelfs presbyteriaans georganiseerd. Geldt iets vergelijkbaars ook in Zweden, hebben jullie je stempel op de andere kerken gedrukt?

MARIA: “Ja, dat zou ik zeker zo zeggen. Sommige onafhankelijke kerken zijn ooit als opwekkingsbeweging ontstaan en hebben hun vorm gevonden in oppositie tot onze kerk. Bijzonder is de zangcultuur die ons bindt. We hebben in 1986 zelfs met de meeste kerken samen, van Leger des Heils tot Rooms-katholiek, één gezangboek uitgegeven. Dat wil zeggen, we hebben de eerste 325 gezangen gemeenschappelijk, daarna hebben we ieder ons eigen kerkelijk deel met vaak zo'n 400 eigen liederen. In het eerste deel staan liederen uit onze kerk, maar ook uit alle andere tradities. Het is een echte oecumenische verworvenheid. Verder leren we vandaag allemaal veel van

elkaar, je kijkt hier niet meer op van een Baptistenkerk waarin Orthodoxe ikonen hangen”.

Aartsbisschop Antje staat bekend om haar uitspraken over sociale kwesties. In Utrecht zal ze in de jaarlijkse Oecumenelezing van de Raad van Kerken spreken over toekomst voor Europa. Dromen jullie in Zweden nog de Europese droom, of is het hoog tijd voor een Swexit?

MARIA: “Alleen de extreemrechtse en populistische Zweedse Democraten streven naar een Swexit; anderen, vooral ter linkerzijde, zijn wel kritisch, vooral omdat ze een sociaal en democratisch tekort in Europa zien. We hebben nooit de Europese droom gedeeld. Dat komt vooral door het feit dat we buiten de Tweede Wereldoorlog stonden; emotioneel staan we daardoor ook buiten de Europese Unie als instrument tot opbouw van vrede. We zijn er pas laat bij gekomen, in 1995, na een lange discussie over voors en tegens. De Europese Unie zit niet diep, we hebben ons lidmaatschap niet geïntegreerd. We hebben het nog altijd over Europa als over een ander gebied: 'kijk nu weer eens wat ze daar beneden in Europa doen'.”

“Onze dromen van vrede en eenheid zijn meer verbonden met de Verenigde Naties dan met de Europese Unie. Er is bij ons een sterke internationalistische beweging. Dat betekent dus niet per se pro-Europa, maar eerder een oprechte betrokkenheid bij grensoverschrijdende vraagstukken van sociale rechtvaardigheid, mensenrechten en duurzaamheid.

Maar het EU lidmaatschap is wel heel praktisch voor ons en het legt ons economisch geen windeieren. Daarom blijven we er ook in. Daarnaast hopen we in deze tijd van groeiende xenofobie en van antidemocratische bewegingen iets bij te dragen, in samenwerking met anderen, aan de versterking van de EU als project voor democratie en mensenrechten”.

Op de ochtend van het interview, 24 november, blijkt door een rechts-nationalistische website, gelieerd aan de nationalistische factie in de Synode, nepnieuws de wereld in te zijn gebracht: de Kerk van Zweden zou in het nieuwe kerkboek alleen nog inclusief taalgebruik voor God toestaan en Hem niet langer 'Heer' noemen. Op het bisschoppelijk bureau is men hierover bijzonder geschokt. Waarom zou iemand met deze leugens de Kerk zo willen schaden? Het lijkt bedoeld te zijn om het proces van de voorzichtige vernieuwing van de liturgische taal en muziek te ondermijnen.

Is dit ook fake nieuws of is het echt: uit vergelijkbare kringen lijkt een bericht te komen rond de wapenspreuk die Aartsbisschop Jackelén in 2013 koos: “Gud är större”, “God is groter.” Ze beweerden dat dit wel erg lijkt op het islamitische “Allahu Akhbar” en zaaien daarmee twijfel over de trouw van de aartsbisschop aan de leer van de Kerk. Welk geloof wil de aartsbisschop verkondigen?

MARIA: “Haar keuze komt zeker voort uit haar inzet voor de interreligieuze dialoog. Het is namelijk haar overtuiging dat we niet alles over God kunnen weten in onze traditie. We moeten echt open staan naar dialoog met andere godsdiensten. Maar voor de aartsbisschop is iets anders een belangrijker drijfveer geweest: ze heeft veel onderzoek gedaan naar de relatie tussen geloof en exacte wetenschappen. Haar vraag is: is er een taal te vinden waarin we de verwondering die we kunnen voelen over het bestaan kunnen uitdrukken? Of kan dat niet en is het altijd groter dan wat we kunnen zeggen? Haar keuze is natuurlijk niet die voor de islam, maar verwijst naar 1 Johannes 3, 20: 'God is groter dan ons hart'. Het wijst ons op de nederige plaats die wij als mensen innemen, en dat de ruimte die God ons schenkt groter is dan onze pogingen iets over God te zeggen”.

Hoewel de Kerk van Zweden haar bevoorrechte positie als staatskerk alweer bijna 18 jaar geleden is verloren, speelt de Kerk in veel sociale dienstverlening nog altijd een unieke rol in het maatschappelijk leven. Is het fair om te zeggen dat kerk en staat in Zweden alleen maar van tafel en bed gescheiden zijn, maar dat de echte wettelijk echtscheiding nog op zich laat wachten?

MARIA: “Hahaha, het is eerder precies het omgekeerde! We zijn echt wettelijk uit elkaar, maar we leven desondanks nog steeds samen onder één dak! En dat voelt heel goed zo! Dus juridisch apart, maar sociaal samen.

We zeggen altijd: we willen een seculiere staat, maar geen seculiere maatschappij. We willen niet Frankrijk achterna. Religie mag en moet zichtbaar zijn in de publieke ruimte. En de staat moet dat faciliteren. De staat draagt dus ruimhartig bij aan alle democratische gezelschappen in ons land. Dat is typisch Zweeds. De staat steunt de *civil society*. En wil je jezelf organiseren, dan doe je dat via een democratische vereniging. Het is een typisch Zweeds model en we koesteren het. Iedereen staat vrij een nieuw verband te stichten en in steden gebeurt dat ook, maar op het platteland is de parochie van de Kerk van Zweden vaak de enige democratische vereniging, de bijzondere positie blijft daar bestaan van onderop”.

“Een groot verschil tussen jullie en onze kerk is dat bij ons veel mensen werken in een permanent diaconaat, dat dus geen opstapje is naar het priesterschap. [*Priesters worden in Zweden doorgaans per saltum gewijd – met een sprong, zonder voorafgaande diakenwijding – BW*]. Wie diaken wil worden in onze kerk volgt eerst een opleiding als algemeen sociaal werker of verpleegkundige, en daarna een korte kopstudie diaconaat, waarin ook enkele theologische vakken zitten. Diakens werken in de parochie met mensen in hun sociaaleconomische noden, en vaak ook met de ouderen. Daarnaast zijn er catecheten in de parochies, die het sociale jeugdwerk organiseren.

De staat faciliteert dit, zoals ze elke andere democratische vereniging ook ondersteunen, alleen is die steun bij ons wat anders georganiseerd, omdat niemand in Zweden sociaal werk doet op de schaal waarop wij dat doen. De vroegere

kerkbelasting, uit de dagen van de staatskerk, is daartoe omgevormd tot een lidmaatschapsbijdrage. De staat helpt de kerk deze te innen via de belastingdienst. Zo financiert de Kerk van Zweden al haar werk”.

Waarom gaat dit democratische principe zo ver, dat je niet alleen je eigen bestuur mag kiezen, wat logisch is, maar dat er in de kerkbesturen en de Generale Synode van de Kerk zelfs gedeeltelijk via de politieke partijlijnen wordt gestemd (de sociaal-democraten vormen bijvoorbeeld de grootste groep in de Synode)? Dit gedeelte van jullie besturingsstelsel komt op velen bij ons vreemd over. En is er geen beweging gaande om dit af te schaffen?

MARIA: “Vergeet niet dat de verweving van kerk en politiek een eeuwenoud gegeven is. Dat schaf je niet zomaar af van hogerhand. Sommige partijen willen de situatie zo houden, hun argument is dat we voor en met iedereen kerk zijn in dit land, en dat je de banden met hen die weinig naar de kerkdiensten komen niet moet doorsnijden. Maar er zijn ook afgevaardigden die vroeger bij een politieke partij hoorden en nu streven naar verandering, bijvoorbeeld omdat ze vinden dat je het bestuur uit de meest betrokkenen moet laten bestaan en niet uit iedereen; een goed bestuur kijkt ook naar de randen. In de loop der tijd neemt de invloed van partijpolitiek op het kerkelijk leven af. Maar dit zal langzaam gaan. Het zit diep in onze cultuur. Het is nog niet eens zo heel lang geleden dat gemeenteraad en kerkbestuur helemaal samenvielen. De parochies hadden in de middeleeuwen al een democratische structuur, toen de priester en de oudsten, gekozen door de parochianen, wederzijdse rechten en verantwoordelijkheden hadden. In 1862 werden de kerkelijke en de burgerlijke parochie formeel onafhankelijk van elkaar, maar de grenzen van de kerkelijke en burgerlijke parochies bleven overlappen, en de personele eenheid van gekozen gemeenteraad en gekozen kerkbestuur bleef op veel plaatsen bestaan. Dus het formeel uit elkaar gaan is een lang proces geweest, dat uitliep op de echtscheiding in 2000, maar het oude systeem blijft nog op veel plaatsen zichtbaar in onze nieuwe structuren”.

Voor zover ik weet is Antje Jackelén de eerste vrouw ter wereld die Aartsbisschop is. Dat is historisch natuurlijk opmerkelijk! Maar is het ook iets dat jullie kerk nog zal veranderen, of is de gelijkwaardigheid van man en vrouw ook in het ambt in jullie liberale Kerk al een gelopen race?

MARIA: “Gelijkwaardigheid is voor ons heel belangrijk. (Zie ook het kader hieronder – BW). Helaas is de openstelling van de ambten voor de vrouw een schadelijk conflict geweest. We waren een van de eerste mainstream kerken die het besluit namen; wat niet betekent dat we voorop liepen, kleinere kerken zoals de Baptisten gingen ons voor. In 1958 heeft de Synode het besluit genomen, in 1960 zijn de eerste drie vrouwen priester gewijd. Het was een belangrijke beslissing, maar ook een heel

moeilijke. Het leidde tot een diepgaand conflict in de kerk dat nog altijd niet is opgelost; al zijn ook enkele groepen die zich tegen het besluit hebben gekeerd wel in de Kerk gebleven.

Wat het bisschopsambt betreft, er zijn nu twee vrouwelijke bisschoppen-elect wier consecratie gepland is, en drie vrouwelijke bisschoppen, en dat naast zeven mannelijke; nog twee en we staan gelijk (*lacht*)! Bij de geestelijkheid is het nu echt half om half, er zijn in de afgelopen decennia wel meer vrouwen gewijd, maar vaak betrof het late roepingen en hebben ze maar een deel van hun werkzame leven in de kerk gewerkt. Nu is dat aan het veranderen. Vroeger waren trouwens de meeste diakens en catecheten vrouwen, nu trekken die ambten ook meer mannen aan. Natuurlijk veranderen er dingen met aartsbisschop Jackelén, maar niet door het enkele feit dat zij vrouw is, meer door wie zij is. Maar wat wel zo is: het feit dát ze gekozen kon worden, is er een teken van dat wij in Zweden een kerk en samenleving zijn waarin mannen en vrouwen als gelijkwaardig worden gezien”.

Maria Klasson Sundin sprak met Bernd Wallet

Tot de Kerk van Zweden (Svenska Kyrkan) horen ruim zes miljoen gedoopte inwoners van Zweden en leden van zo'n 40 parochies in andere landen – één daarvan bevindt zich in Rotterdam.

De Kerk bestaat uit dertien bisdommen, primate is de Aartsbisschop van Uppsala. Er zijn zo'n 3500 kerken en 5000 geestelijken: mannen en vrouwen, ongehuwd (waaronder enkele Benedictijnen en Franciscanen) en gehuwd (zij het met iemand van hetzelfde of van het andere geslacht). Het beginsel van gelijkwaardigheid geldt op elk niveau. De huidige Bisschop van Stockholm, Eva Brunne, was bij haar verkiezing en consecratie in 2009 de eerste openlijk lesbische bisschop in een mainstream kerkgenootschap ter wereld met een geregistreerd partnerschap.

De Kerk van Zweden is lid van de Lutherse Wereld Federatie. De Kerk kent sinds 1994 intercommunie met de Anglicaanse Kerken van de Britse eilanden, van Spanje en van Portugal. In 1995 is kerkelijke gemeenschap met de Philippijnse Onafhankelijke Kerk vastgesteld, en wederzijdse betrokkenheid, ook diaconaal, zal een van de onderwerpen van overleg in Utrecht zijn. In 2015 is kerkelijke eenheid met de Episcopal Church in de USA vastgesteld, en een jaar later met de oud-katholieke kerken van de Unie van Utrecht.

De Zweedse delegatie is half januari enkele dagen in Utrecht te gast bij de Internationale Bisschoppenconferentie (IBC). Op zaterdag 20 januari is om 13.30 uur de publiekspresentatie van het dialoograpport Utrecht – Uppsala in het congrescentrum In de Driehoek, Willemsplantsoen 1c in Utrecht, en om 15.30 begint in Gertrudiskathedraal de viering van kerkelijke eenheid, waarin aartsbisschop Jackelén zal preken.

